తలవంచని పువ్వులు

విక్రమ ధనంజయా! వీరనారాయణా!

జయీభవ! విజయీభవ!

విద్యాభోజా! విదర్భ రాజా!

విజయీభవ! దిగ్విజయీభవ!

వందిమాగధులు వెండిదుడ్లతో ప్రవేశించి పక్కకు తప్పుకొన్నారు, మాలవ మహా రాజులుంగారు రత్నరచిత సువర్ణ సింహాసనం మీద ఆసీనులు అయినారు. మంత్రి, సామంత, దండనాథాదులూ, యావత్ప్రజానీకమూ ఆ వెనుక యథాస్థానాల్లో కూర్చు న్నారు. ఇసుక వేస్తే రాలకుండా ఉన్నారు జనం.

ఏటేటా జరిగే శారదా ఉత్సవాల్లో ఆరోజు చివరిది. దేశదేశాగత నట, విట, కవి, గాయక, వైతాళికులతో ఆ నగరం తొమ్మిది రోజుల నుంచీ నిండిపోయింది. అన్ని రోజుల ఉత్సవ సారమూ ఆరోజున మూర్తికట్టి అక్కడికి చేరినట్టుంది.

సూర్యకాంత ప్రాసాదంలో ఆనాడు వినోద ప్రదర్శనం. ముందు ఆస్థాన వైణికుడు వీణమీద పట్టు బురఖా తీసి శ్రుతి సవరిస్తున్నాడు. జనం సుకుమార వీణాగానానికి ఎదురు చూస్తున్నట్టు లేరు. విచ్చుకత్తుల రాజభటులు ఎర్రని చూపులతో ఎంత అదలి స్తున్నా కోలాహలం అణగడం లేదు.

దాక్షిణాత్య శిల్పి చంద్రమౌళి ఒకప్రక్క ఒదిగి నిల్చున్నాడు. అతడెప్పుడూ రాజసభలు చూడలేదు. నాగరికుల తళుకు బెళుకులకు అతని అమాయక హృదయం అలవాటు పడలేదు. హృదయాలను సైతం కరిగించి అమృతమూర్తులుగా మలచగల అతనికి, సాటి మానవులను పలకరించి ప్రసన్నులను చేసుకోవడం ఎట్లాగో తెలియలేదు. ప్రాసాదం చివర ఒక స్తంభాన్ని ఆనుకొని తెల్లబోయి చూస్తున్నాడు. నగర జనుల నిష్కారణ భంగిమ

లను, ఒయ్యారాలను చూచి సహజంగా ఉండవలసిన మానవులు ఎందుకిట్లా బిగువులు పోతారో అతనికి అర్థం కాలేదు.

వీణ ప్రారంభం అయింది. ఆ సిద్ధహస్తుడు అమృతవాహిని పలికిస్తున్నాడు. శ్రోతలు ఇంకెందుకో చూస్తున్నట్టుంది. మంత్రి హస్తసంజ్ఞతో వీణ ఆగిపోయింది.

ఇక ఇంద్రజాలం అన్నారు. ఒక పొట్టివాడు ముందుకు వచ్చి మహారాజు ఎదుట భూమికి మూడుసారులు నమస్కరించి నిలుచున్నాడు. శుద్ధ శ్రోత్రియంగా వున్న ముఖం లో చంద్రవంకలా గంధపు చారలుంచి దానిమీద ఎర్రని కుంకుమ బొట్టు పెట్టాడు, చేతి లోని నెమలి కుంచె ఆకాశంమీద మూడుసార్లు తిప్పాడు. జలజల పువ్వులు రాలాయి. 'గగన కుసుమాలు ప్రభూ చిత్తగించండి' అన్నాడు. ప్రజలు విరగబడి నవ్వారు. నెమలి పింఛం గాలిలో సున్నాలుగా చుట్టాడు. అందులో కన్నులు మిరుమిట్లు గొలుపుతూ బలిష్ఠ మైన రెండు వానర విగ్రహాలు బయలుదేరి యుద్ధం చెయ్యడం ప్రారంభించాయి. వాలి సుగ్రీవులు భూలోక దేవేంద్రా!' అన్నాడు. ప్రధాని చూపుతో ఆగి, ప్రక్కకు తొలగి పోయాడు. వీణకన్న దీనితో కొంచెం ప్రజల ముఖాలు కలకలలాడాయి.

ఒక మహాకాయుడు నడిచే నల్లరాతి విగ్రహంలా సభా మధ్యానికి వచ్చాడు. ప్రజల్లో కలకలం బయలుదేరింది. ఉన్నచోటు నుంచి ముందుకు త్రోసుకువస్తున్నారు. రాజోద్యో గులు సద్దలేక తొక్కిడిపడుతున్నారు. 'అడుగో బ్రహ్మదేశపు బలశాలి' అనే మాటలు సభలో గుప్పుమన్నాయి. అతనికి కావలసిన యేర్పాట్లన్నీ చరచర చేయించారు. మహారాజు సింహాసనం మీద సుఖస్థితిలో సర్దుకుని కళ్లల్లో కుతూహలం కనపరిచారు. మహా కాయుడు మెడలు తిరగని బింకంతో మహారాజు వైపు తలవూపి నమస్కారం అభినయిం చాడు. ఇద్దరు భృత్యులు రెండు బాహువుల పొడవూ, రెండంగుళాల మందమూ గల ఒక ఇనుప చువ్వను తెచ్చి అతని ముందుంచారు. అతడు అవలీలగా ఏనుగు తామర తూడును అందుకున్నట్టు దాన్నందుకుని కుడిచేతి వేళ్ళ మధ్య రెండు నిమిషాలు గిరగిర తిప్పి భూమిపై నిలబెట్టాడు. జనం ఊపిరి బిగబట్టి చూస్తున్నారు. అతడు దానిని పొట్టకు ఆనించి కండరాలు పూరించి ఇటు ఊగి అటు ఊగి కొంతసేపటికి పూర్ణానుస్వారంలా వంచి ఆ వలయాన్ని నిర్లక్ష్యంగా ఎదుటికి పడవేశాడు. ప్రజలు చప్పట్లవర్షం కురిపిం చారు. ప్రభువు ముఖంలో చిరునవ్వు వెలిగింది. ప్రధాని ఆజ్ఞతో రాజభృత్యులు వేయి దీనారాలు వెండి పళ్లెరంలో పోసి అతనికి బహూకరించారు. మహారాజులుంగారు లేచారు. అతన్ని చూడడానికి జనం విరగబడి వెంటబడ్డారు. రాజమార్గంలో జనప్రవాహం పొంగిపోయింది. చంద్రమౌళి జనుల ఒత్తిడికి ఆగలేక తూలి ఘంటాపథం మీద పడ్డాడు. అతని పెదవి మీదా, వాడి రేకులూడిన పువ్వులా చిరునవ్వు పుట్టి చెదరి అదృశ్యమయింది.

2

సాయంకాలం చంద్రకాంత సౌధంలో మహాసభ అన్నారు. మధ్యాహ్నం నుంచి సభా భవనం అలంకరిస్తున్నారు. సభాస్థలి భూలోక స్వర్గంలా వుంది. మాలవ మహారాజు వైభవానికి అది ప్రదర్శనశాల గాబోలు. రంగురంగుల తలపాగాలతో సకల సామంత రాజులూ సభలోకి వేంచేస్తున్నారు.

చంద్రమౌళి ఒక పట్టుసంచీ చేతితో పట్టుకుని చంద్రకాంత సౌధం చలువరాతి మెట్లమీద నిలుచున్నాడు. నేటి సభలో ప్రవేశం ఎట్లాగా అని తెల్లని అమాయకపు కళ్లతో ఆలోచిస్తున్నాడు. ఎక్కడి దక్షిణదేశం? ఎక్కడి విదర్భ నగరం? రెండు దూరదూర దేశాలను రెండు దూరదూర మానవ హృదయాలను దగ్గరగా చేర్చి స్నేహపూరితం చేసే శక్తి లోకోత్తరమైన తన శిల్పకళకు లేదా? అనుకున్నాడు.

మహాకవిగారు సపరివారంగా వస్తున్నారు. ఆయన తెల్లని బట్టతల, చుట్టూ రెల్లుపూలు పూచిన గోదావరి లంకలా వుంది. చెవులకు బంగారు కుండలాలు, చేతులకు సింహతలాటం మురుగులు, పెద్దరకం కుంకుమ రంగు కాశ్మీరు శాలువ భుజాలను కప్పింది. వెంట వచ్చే ఆశ్రిత కవుల కైవారాలతో ఆయన హృదయం మత్తెక్కి వుంది. ఆయన చూపులకు మరింత ఒదిగి, తన అల్పత్వం ఒప్పుకొన్న బట్టుమూర్తికి ఆ కోటలో కనకాభిషేకం. కాదని తలయెత్తినవాడికి దేవిడీమన్నా. ఆ కోట బురుజులు ఆయనకోసం కట్టినవి. వాటి మధ్యకు తనకు తెలిసినంతవరకూ ఏ ప్రతిభాశీలినీ రానివ్వలేదు. తాను ఆ పరిధి దాటి ఎక్కడికీపోడు. తన పద్యాల అర్థం తానే చెప్పాలి. మహారాజే ఆనందించాలి. తక్కిన కవీశ్వరులకు మహారాజుకూ ఆయన ఆనకట్టు.

చంద్రమౌళికి సరిగా నమస్కరించడం చాతకాలేదు. అయినా చేతులు జోడించి మెట్టుమీద నిలుచున్నాడు. మహాకవిగారు నిర్లక్ష్యంగా నిలువునా చూసి 'ఎవరయ్యా నువ్వు' అన్నట్టు కళ్లను ఎగరవేశారు.

"చాలా దూరదేశం నుంచి వచ్చానండి"

"మం...చి పని చే....శావు"

"మాలవ ప్రభువు మిక్కిలి రసజ్ఞులనీ, కళా సౌందర్యవేత్తలనీ మావైపు గొప్పవాడుక"

"ఎవరు కాదన్నారు?"

"ఆ రసిక ప్రభువు దర్శనం చేస్తేనే నా కళ చరితార్థం అనే నమ్మకంతో ఎన్ని కష్టాలైనా లెక్కచెయ్యకుండా వచ్చాను"

"అబ్బా!"

"కళాజీవి బాధా, రసజ్ఞ సందర్శనం కోసం పడే తహతహ మహాకవీంద్రులు తమకు

తెలియనిది కాదు"

ఈ చివరి మాటతో కవిగారి వికారం కొంత ఉపశమించినా ఆయన అహంకారానికి తగిన ఆహారం పడలేదు.

"ఇంతకీ ... ఏమంటావు?"

"నా కళను ప్రభువు వద్ద ప్రదర్శించే అవకాశం కలిగించవలసిందని కోరుతున్నాను"

"మధ్యను... నేనెవరు? నువ్వేమో మహాకళావేత్తవు. ఆయనేమో మహా రసజ్ఞులాయె! ఆలస్యం ఎందుకు? ప్రభువులు సభకు వేంచేసే వేళ అయింది. వెళ్ళి దర్శనం చెయ్యి."

"ఒక దేశాంతర ఆగంతకుడికి ఈ మాత్రం సహాయము చెయ్యలేరా? మీ ప్రభువు కళాప్రియత్వానికి ఈమాత్రం వన్నె పెట్టలేరా?"

"ఈమధ్య కొత్తమాటలు నేర్చారు. చిన్నప్పటినుంచీ వేల పద్యాలు రాసి పోశాను. మహాకవి అనిపించుకున్నాను. అంతేగాని - ఈ కళ యేమిటి? కళాయి యేమిటి? ... కవిత్వ ఏమైనా చేసి తెచ్చావా?"

"లేదండి"

"అయితే.. ఈ ఉపన్యాసమంతా ఏమిటి? మాకు చాలా తొందరపని ఉంది. ఇప్పుడు కవుల సభ. నువ్వేమో కవివి కావు. ఇంక నీ కళ ఏమిటి?"

"మనవి చేస్తున్నాను. కవిత్వం అంటే నాకు తెలియదు. నేనేమో మాటాడలేను. కాని నేను తెచ్చిన అపూర్వ వస్తువు పలుకుతుంది. మాటాడుతుంది. రసజ్ఞుల మనస్సును లాలించగలదు. ఒక్క త్రుటి ... ప్రభువు ఎదుట నిలుపగలిగితే..."

"అబ్బో! ... ఏదీ ఆ వస్తువు?"

"క్షమించండి. ప్రభు సమక్షంలో తప్ప పైకి తియ్యను. అది నా కళామర్యాద. ఆయన కానుకను ఆయనే తొలిసారి చూడాలని నా కాంక్ష. ఈ ప్రభు గౌరవాన్ని మీరు కూడా ఆమోదిస్తారనే నమ్ముతున్నాను".

మహాకవి గారి కళ్ళల్లో మంటలు రేగాయి. కుండలాలు ఊగాయి. తన ప్రాముఖ్యానికే తీరని అవమానం జరిగింది. ఇంతవరకు తన అనుగ్రహం కోసం చేతులు జోడించుకు తిరిగేవాడేగాని ఎదిరించి మాటాడిన వాడు లేకపోయాడు. శిల్పివైపు చురచుర చూసి, జారే కాశ్మీరు శాలువాను మరింత ఎర్రగా పైకి తోసి చరచర పరివారంతో నడిచి వెళ్ళిపోయాడు. చంద్రమౌళి తన తప్పేమో తెలియక తెల్లబోయాడు. కర్తవ్యం ఏమిటి?

లోపల సభ ప్రారంభమయింది. మహాకవి గారి శుష్క సమాసాలు సాగిసాగి వినిపిస్తున్నాయి. ఇటు నుంచి చదివితే రాజు పేరు అటునుంచి చదివితే తన పేరూ ఇందులో వుందని ఒత్తిఒత్తి చెబుతున్నారు. చంద్రమౌళి ఇంతదూరం వచ్చి రాజ దర్శనం చెయ్య

కుండా వెళ్లకూడదనుకున్నాడు. చర్రున సభలోకి దూసుకువెళ్లాడు. సభాస్థలి చేరకుండా రజభటులడ్డగించారు.

"ప్రభు దర్శనం చెయ్యాలి"

"అనుజ్ఞ ఉండి తీరాలి"

"ఇది మీ ప్రభువారికి కానుక. పాదపీఠం దగ్గర ఉంచి వస్తాను. వెళ్ళనివ్వండి.'

"అడుగు కదిలితే.. మెడమీద తల ఉండదు"

"మీ ప్రభువు సరసతా, మీ యోగ్యతా ఇంతటివేనా?"

ఒక రాజభటుడు చట్టున వచ్చి ఆ మహాశిల్పి మెడమీద చెయ్యివేసి ఒక్క ఊపున గెంటివేశాడు. అతడు చలువరాతి మెట్లమీద నుంచి దొర్లి నేలమీద పడ్డాడు. చేతిలోని పట్టుసంచీ దూరంగా పడ్డది. చంద్రమౌళి నెమ్మదిగా లేచి సంచీ తీసుకుని నీరు నిండిన కళ్లతో ఒక్కసారి రాజభవనం కేసి చూసి చరచర కోట వెలుపలికి నడిచాడు. రాజవీధి నిర్మానుష్యంగా వుంది. తన లోకోత్తర శిల్పాన్ని పైకి తీసి తనివితీరా చూసుకున్నాడు. దాని వెనుక వున్న కథ అతని తడికళ్ళల్లో తిరిగింది.

3

ఒకనాడు తన పల్లెటి కుటీరంలో చంద్రమౌళి ఉలిని ఒక మంచిగంధపు ముక్కమీద నడుపుతున్నాడు. అతని తియ్యని ఊహలు సున్నితమైన ఉలి మీదకు జారి చందన ఖం డంలో సుందరరేఖలుగా విడుతున్నాయి. శిల్ప సౌందర్యమో, చందన హృదయమో ఆ రేఖల్లో పరిమళాలు నింపుతున్నాయి.

సుందరేశ్వరుని ముందు కృశాంగి హైమవతి. ఆయన కళ్ళల్లో ప్రేమభిక్ష. ఆ కులపాలిక అరమోడ్పు కన్నుల్లో చిక్కని సిగ్గులు. అతని మనస్సుకంటె వేగంగా ఉలి పరిగెడుతున్నది. ఉలికంటె వేగంగా ఊహలు తరుముతున్నాయి. ఆ శిల్పంలో కలిసి పోయి తానున్నట్టే మరిచిపోయాడు ఆ కళా తపస్వి.

తన కుటీరంలో వాకిట్లో ఏదో అలజడి. అయినా అతడు తలయెత్తలేదు. కర్ర గుండెలోనుంచి కళను ఇంకా పిండుతూనే వున్నాడు.

భార్య 'ఆశ' అలజడిగా వచ్చి ఎదుట నుంచుంది. ఐదేళ్ళ బిడ్డ కళ, వెక్కి వెక్కి ఏడుస్తూ ఉండగా చంద్రమౌళి తలయెత్తి చూచాడు.

తన బిడ్డ కంటినుంచి జారే నీలాలు చూచిన అతని చేతిలోని ఉలి జారిపోయింది.

తపోభంగంలా శిల్పం ఆగిపోయంది. 'ఏమిటి సంగతి' అన్నాడు విధిలేక -

ఆశ ఎర్రబడ్డ ముఖంతో చెప్పడం మొదలుపెట్టింది - "పాపం, 'కళ' యేమీ చెయ్య లేదు సుమండీ - మన పొగడ చెట్లక్రింద పువ్వులేరుకుంటూ ఆడుకుంటున్నది. ఆ

ధనవంతుల బిడ్డ లేదూ శేషమణి, ఆ పిల్ల, కళను పిలిచి తీసుకువెళ్ళింది. ఇద్దరూ చాలా సేపు ఆడుకున్నారు. ఆ పిల్ల మెడలోని రత్నాలహారం దీని మెడలో వేసి 'నీకిచ్చేశాను తీసుకో' అందిట. కళ నిజమనుకుని ఇంటికి పరుగెత్తుకు వస్తూవుంటే ఆ అమ్మాయి ఏడుస్తూ, కళ హారం ఎత్తుకుపోతున్నదని తల్లితో చెప్పిందట. వెంటనే ఆవిడ పరుగెత్తుకు వచ్చి 'దొంగబుద్ధులు, దొంగపిల్లలు- లేకివాళ్లతో స్నేహాలు వద్దంటే మా పిల్ల వినదు' అని ఈ పిల్లను గుంజి హారం తీసుకుని వెళ్లిపోయింది. "ఇదేనా మర్యాద చూడండి. కూటికి పేదలమైతే గుణానికీనా?" అని ఆమె బరువుగా నిట్టూర్చింది, చురచురమనే కళ్లతో -

చంద్రమౌళి అన్నాడు నెమ్మదిగా -

"పిచ్చిదానా, నీకూ ఉంది ధనవంతులంటే వ్యామోహం. వారి తలతళలాడే నగలూ, మిలమిలలాడే చీరలూ చూసి ఎంత ఆకర్షణ నీకు! వారిలాగే మెరిసిపోవాలని ఎంత ఆరాటపడతావు! ఆ కోరిక ఎప్పుడో మనల్ని శాపమై మొత్తుతుంది. ఈసడిస్తుంది, అని నీకు తెలియదు. ఇంక ఊరుకో-" అని మళ్లా శిల్పాన్ని అందుకున్నాడు.

ఆశ ఊరుకోలేదు.

"ఆపండి ఆ పని. ఆలుబిడ్డలు సుఖించని ఈ చెక్కడాలు శిల్పాలూ ఎందుకు? చేతిలో ఇంత నేర్పుండి ఏం లాభం? తలుచుకుంటే అట్లాంటి రత్నహారాలు పది సంపాదించ గలరు. నన్నూ బిడ్డనూ అలరించి అలంకరించగలరు. కళను చూచి మెచ్చి ఇచ్చే ప్రభు వులు దేశంలో లేకపోలేదు. వచ్చేవి శారదోత్సవాలు. మీ చెయ్యి సోకితే రాళ్లు మాటాడ తాయి. ఒక్క శిల్పంతో ఆ మాలవరాజును సంతోషపెట్టలేరా?

కాంక్షతో తీవ్రంగా వెలిగే ఆశ కళ్ళకు అతడు లొంగిపోయాడు.

ఆనాడే దీక్ష వహించాడు. ప్రశస్తమైన ఏనుగు దంతం సంపాదించాడు. చంద్రవం కలా వున్న ఆ దంత ఖండాన్ని నిలువునా పూలదండగా మార్చివెయ్యాలనుకున్నాడు. ఉలి అమోఘంగా పనిచెయ్యడం ప్రారంభించింది.

ప్రతీరాత్రీ ఆశ ఎదురుగా కూర్చునేది. ఆమె కళ్ల అందం అతని శిల్పానికి దీపం అయింది. ఆమె ఎర్రని పెదవుల చిరునవ్వు అతని కల్పనకు జీవం పోసింది. ఆమె ఒక్కొక్క సుందర భంగిమ అతని చేతిని పరుగులెత్తించింది. ముప్పది రోజులు అహో రాత్రాలు పనిచేశాడు.

ముక్కలు చెయ్యలేదు. అతుకు లేదు. ఏనుగు దంతం హఠాత్తుగా పూలదండగా మారిపోయింది. రేకు రేకునా సహజమైన ముడుతలు. ముడుత ముడుతలో అచ్చమైన నొక్కుల సొగసులు. కొన్ని పూర్తిగా విడిన మల్లెలు. కొన్ని అరవిచ్చినవి. చివర ఒక బొడ్డు

మల్లె కొలికి పూస.

ఒక్కొక్క పువ్వుకూ ఒక్కొక్క నెత్తురు బొట్టు ఖర్చుపెట్టాడు.

చిక్కిపోయిన చెక్కిళ్ళతో తృప్తిగా నవ్వి అతని గుండె పూచిన పూలమాలను ఆశ ఎదుట సగర్వంగా ఎత్తి పట్టుకున్నాడు. ఆశ కళ్ళల్లో ఆనంద జలం చిమ్మింది. ఒక ముహూర్తాన ప్రభు సందర్శనంకోసం మూటకట్టుకు బయలుదేరాడు.

4

చంద్రమౌళి రాజవీధిలో వేడిగా నిట్టూర్చి తన శిల్పంవైపు ఇంకోసారి చూశాడు. ఆ తెల్లని పువ్వులు తనని చూసి పకపక నవ్వినట్లనిపించింది. ప్రతి పువ్వూ తనకోసం దీనంగా ఎదురుచూసే ఆశ ముఖం జ్ఞాపకం చేసింది. అమాయకపు కళ్ళల్లో నీరు కార్చి తన బిడ్డ కళ పరుగెత్తుకొని వచ్చి కాళ్ల చుట్ట వేసుకున్నట్టనిపించింది.

పొంగివచ్చే కన్నీళ్లను ఆపుకుని నగరం వెలుపలి శూన్యంలోకి నడచి ఒక రావిచెట్టు కింద నిలుచున్నాడు. అమోఘమైన తన శిల్పాన్ని ఊచిపుచ్చుకుని చెట్టు మొదటికి విసరి వేశాడు. అది పోయి ఒక రాతికి తగిలిన చప్పుడయింది.

నివ్వెరపోయి చెట్టు మొదట పరిశీలించాడు. ఆశ్వయుజ మాసపు వెన్నెల వెలుగుల్లో స్పష్టంగా కనబడుతున్నది.

ఆ పుష్పమాల, ధ్యానముద్రలో ఉన్న బుద్ధదేవుని పాదాల ముందు పడింది.

అతనికి నవ్వు వచ్చింది.

"సింహాసనం మీది శిలా విగ్రహానికి సమర్పించదలచిన అపూర్వ పుష్పమాల ఈ జీవదయామూర్తి పాదాలను పూజించిందా? ఎంత ధన్యుణ్ణి!!"

చంద్రమౌళి నిమీలిత నయనాలతో బుద్ధదేవుని పాదాల ముందు నిలువునా మోకరిల్లాడు.

ఒక శీతల హస్తం అతని వెన్నుపై నిమిరినట్లయింది.

(1957 అక్టోబరు - భారతి)